

ה"פילם נואר" – הסרט האפל

ה"פילם נואר" – מילולית, סרט שחור – הוא סגנון המוגדר, בראש ובראשונה, במונחים של אור – או היעדרו. סגנון זה מאפיין כמה ז'אנרים של סרטים אמריקניים בשנות הארבעים ובתחילת שנות החמישים. ה"נואר" הוא עולם של לילה וצללים. הוא מתרחש, כמעט כולו, בסביבה עירונית. הוא שופע מראות של רחובות חשוכים, עשן סיגריות מיתמר באולמי קוקטיילים וסמלים של שבריריות, שמשות של חלונות, שמלות שקופות, כוסות ומראות. יש בו מוטיבים רבים של כליאה: סמטאות, מנהרות, מעליות, רכבת תחתית, קרונות רכבת. לעיתים קרובות יש ב"נואר" מקומות של ארעיות ומעבר: חדרים שכורים מטונפים, רציפים, תחנות אוטובוס וקרפפי רכבות. תמונות עשירות במרקמים חושניים, כמו רחובות מוארים בניאון, חלון מכונת מוכתם בבוץ ואלומות אור הזורמות דרך חלונות של חדרים בודדים. דמויות שביות מאחורי ערפל ועשן. העיצוב היוזואלי מדגיש ניגודי תאורה חדים, צורות משוננות ומשטחים פגועים. הטון של ה"פילם נואר" הוא פטליסטי ופרנואי. הוא ספוג פסימיזם, חוקר ומדגיש את ההיבטים האפלים והאלימים באופיו של המין האנושי.

הפשע מאפשר ליוצרים לחקור את מהות הרוע, מפלצתיות היא דבר בנאלי, כמעט טבעי. הרשע נמצא בכל מקום, ומסתתר מתחת לפני השטח. כל אדם הוא פושע פוטנציאלי. לא ניתן לכודד או להגביל את עולם הפשע כמו ה"מאפיה" בסרטי הגנגסטרים.

ה"פילם נואר" התפתח במהלך מלחמת העולם השנייה, פרח בשנים שבעקבותיה, ותיאר אמריקה יציבה הרבה פחות מכפי שניתן היה לצפות ממעצמה שיצאה מהמלחמה כמנצחת הגדולה. באמריקה של הפילם נואר העבר מעיק על ההווה שסובבת אותו. זו מציאות של חוסר ודאות, של חשד ואף של אימה, שמתפרצת בהדרגה מתוך מעטה השאננות שלכאורה עוטף אותה: ואמנם השנים שאחרי המלחמה בישרו גם את פרוץ המלחמה הקרה, ואת האימה מפני מלחמה נוספת והשואה הגרעינית שעלולה לקרות בעקבותיה, ואת הפרנויה שהובילה אל המקארתיזם. עולמו של הסרט האפל היה קודר מבחינה פסיכולוגית ומוסרית, כשם שהיה קודר מבחינה חזותית.

מרבית הפילם נואר החשובים ביותר בווימו על ידי במאים כגון פריץ לאנג, בילי ויילדר או אוטו פרמינג'ר, שהיגרו לארצות הברית מאירופה בזמן עליית הנאציזם, והכירו לפיכך מקרוב את האפלה העצמה. בנוסף לכך פריץ לאנג הוא מאבות האקספרסיוניזם הגרמני שסגנונו האפל השפיע על ה"פילם נואר".

בדרך כלל ה"פילם נואר" עוסק באדם פשוט הנופל למלכודת. הוא נכנע תחילה לעברה מוסרית או לתשוקותיו דבר המגלגל אותו לביצוע מעשה רצח בלתי נמנע – המציאות הופכת לסיוט. דוגמה טובה היא "רחוב הארגמן" של פריץ לאנג. סיפורו של גבר מבוגר הבוגד באשתו המעצבנת, אהובתו גונבת את ציוריו וטוענת בגלריה שהיא הציירת והופכת לעשירה ומצליחה. כאשר הגבר מגלה את בגידת אהובתו הוא רוצח אותה ואת מאהבה הצעיר. האלימות הופכת לנקודה חשובה בתסריט, יש סיבה דרמטית לזה שהיא שם. המונח "פילם נואר" הומצא על ידי הצרפתים ב 1946 כשגילו את ההפקות ההוליוודיות שהפסידו במהלך הכיבוש הגרמני. ופירושו המילולי של המונח בצרפתית הוא "סרט שחור". מבקרים צרפתים קראו בשם זה לסוג של סגנון של סרטים אמריקאיים עירוניים, שצמחו במהלך מלחמת העולם השנייה ואחריה, המדגישים עולם פטליסטי, מיואש, שהמוצא היחיד ממנו הוא בבדידות ובמוות. הסגנון האפל מושג באמצעות תאורה עמומה, וניגודית, קומפוזיציות מורכבות ואווירה חזקה של חרדה ופרנויה. זה לא היה ז'אנר מיוחד כמו סרטי פשע או מיוזיקל. אלא סרטי אווירה, מצב רוח המתואר היטב בשורה מהסרט "העיקוף" – "בכל כיוון אשר תפנה, הגורל ישים לך רגל".

ה"פילם נואר" הראה באיזו מהירות אדם רגיל יאבד הכול ברגע שיסטה מדרך הישר לאחר שפותה על ידי הרעיון של תענוגות מלאי חטא הוא מסיים כסובל מנקמה מהגיהנום. בסרט "שדרות סאנסט" הגיבור מנצל את טיפשותה של מתבודדת פתיה, נורמה דסמונד, שהייתה כוכבת של סרטים אילמים בעבר. לקראת סוף הסרט הוא עומד לעזוב אותה והיא אינה עומדת בכאב הנטישה ויורה בו. הסרט כולו מסופר מנקודת מבט של איש מת שגופתו צפה בבריכה.

ה"פילם נואר" חשף את הבטן הרכה והאפלה של חיי העיר בארה"ב, כיכבו בו חוקרים פרטיים, שוטרים מופקרים, פושעי צווארון לבן ונשים מפתות הנושאות סכנת מוות – הפאם פאטאל. בסרטים אלו שוררת אפלה ולא בגלל שלילה ירד על העיר, אלא בגלל שאי אפשר לקחת כלום כמוכן מאליו, אפילו לא את חיי הפרברים. אין חנינה ב"פילם נואר", אתה ממשיך לשלם על עוונותיך.

בעזרת אווירת ה"פילם נואר" הבמאית איידה לופינו ניסתה לעביר מסרים חברתיים על המעמד הבינוני שלא מעניק את הביטחון כאשר הגיבור עובר חוויה טראומטית ולגרום לצופה לחוות את הסיוט שעובר על גיבוריו. לופינו ניסתה להבין את הבנאליות של הרוע בעיר אמריקאית קטנה ורגילה וסרטיה עסקו בסוגיות חברתיות כמו ביגמיה, אונס והתעללות במשפחה.

לעיתים קרובות הפושעים היו הגיבורים בסרטי ה"פילם נואר". בסרטו של גוזף ה. לואיס, "חולה הדק" לא התמקדו בקורבן אלא בפושעים, הקהל משתתף בפחדים ובהתלהבות שלהם. הקהל נמשך לתוך הפעילות והופך למשתף פעולה. הקהל שפוזז מכאב פיזי הנגרם כתוצאה מאלימות נמשך אל הפושעים המייצגים: חיות, מין ואלימות.

הסגנון ששמו "פילם נואר" מחבר בין הריאליזם לאקספרסיוניזם לבין אתרים אמיתיים למשחקי צילום מסוגננים.

לצייר בעזרת אור – אמצעים טכניים שהשתמש בהם הפילם נואר:

- * שימוש בניגודים של שחור ולבן
- * אור ממקור מבודד
- * מיקום המצלמה בזווית מאיימת
- * פרספקטיבה עמוקה

סרטי פילם נואר מפורסמים:

זעקת העיר (1948) של רוברט סיודמק, שוטר אחוז תשוקה לווהטת ללכוד פושע שאינו אל חברו נעורים שמאז ומעולם עורר את קנאתו.

להט לבן (1949) של ראול וולש, ג'יימס קגני מגלם גנגסטר עליו בנוסח הישן הנהפך לפסיכופת.

החום הגדול (1953) של פריץ לאנג, נשים נהפכות לבנות ערובה ולקורבנות של פשעים מזעזעים במלחמה בין שוטרים לפושעים.

ביטוח חיים כפול (1944) של בילי ויילדר, סוכן ביטוח חיים פוגש באשה צעירה ומפתה המעוניינת לחדש את ביטוח החיים של בעלה. השניים נמשכים אחד לשני ומתכננים לחסל את הבעל ולהרוויח מהביטוח.

הדוור תמיד מצלצל פעמיים (1946) של טאי גראנט, נווד מסתורי חודר לתוך חייהם של זוג המנהל פונדק דרכים, הבעל המבוגר והאישה הצעירה, הבודדה והמפתה.

אש צולבת (1947) של אדוארד דימיטריק, רוברט מיצ'ם מככב בסרט שיש בו מזיגה אפלה של רצח, אנטישמיות והומוסקסואליות. חייל נרצח על ידי אחד מחבריו ליחידה, מי זה החייל ומדוע הרצח בוצע?

גוף ונפש (1947) של רוברט רוסן, ג'ון גרפילד מככב כמתאגרף צעיר שלמרות התנגדות אמו הוא מתחיל להצליח בזירה, אנשי מאפיה מעוניינים שהוא ימכור את המשחקים שלו ויעשה כרצונם, האם יכנע להם?

כוח הרשע (1948) של אברהם פולונסקי, ג'ון גרפילד מגלם עורך דין המתלבט האם לעבוד עבור המאפיה או לעמוד לצד אחיו הישר שלא מעוניין לעבוד איתם.

מגע של רשע (1958) של אורסון וולס, דיפלומט מכסיקני צעיר ואשתו האמריקאית נסחפים לתוך עולמו האפל של שוטר מושחת על גבול ארה"ב מכסיקן.

סרטים משנות השבעים והילך המנסים להחיות את סגנון הפילם נואר כוללים את: צ'ינהטאון (1974), כחום הגוף (1981), רציחות פשוטות (1983), הפיתוי האחרון (1994), קשורות (1996), מלהולנד דרייב (2000) ועוד.